

Piotr DŁUGOSZ¹

ASPIRACJE ZAWODOWE POLSKIEJ I UKRAIŃSKIEJ MŁODZIEŻY – PODOBIEŃSTWA I RÓŻNICE

Artykuł prezentuje wyniki badań sondażowych zrealizowanych w 2013 r. wśród maturzystów z Polski i Ukrainy nad aspiracjami zawodowymi. Na podstawie zebranych obserwacji stwierdzono, że plany zawodowe respondentów są ambitne i bardzo podobne. Zamierzają kontynuować naukę w szkole wyższej i dążą do uzyskania zawodu profesjonalisty. Preferują zawody, które cieszą się społecznym uznaniem i dają wysokie zarobki. W analizach też wykazano, że młodzież wierzy, iż zdobywanie doświadczenia zawodowego będzie najlepszą drogą prowadzącą do zdobycia pracy. Dużą rolę w determinowaniu aspiracji zawodowych odgrywiają status społeczny i kapitał kulturowy. Jednostki o wyższym statusie i kapitale kulturowym częściej inwestują w edukację i mają wyższe aspiracje zawodowe. Mechanizmy są podobne w obu grupach młodzieży. Pojawiają się też różnice. Młodzież polska częściej zamierza podjąć pracę po skończeniu szkoły ponadgimnazjalnej oraz łączyć edukację z pracą. Młodzież ukraińska jest bardziej zainteresowana samodzielną edukacją. Kolejne różnice pojawiły się w wyborze miejsca pracy. Młodzi Polacy chętniej wybierali pracę w prywatnym zakładzie. Z kolei młodzi Ukraińcy częściej byli zainteresowani pracą w korporacji, firmie zagranicznej. Różnice w aspiracjach zawodowych młodzieży ujawniły się też w analizie strategii poszukiwania pracy. Polscy maturzyści zdecydowanie częściej niż ich rówieśnicy z Ukrainy twierdzili, że w skutecznym znalezieniu pracy mogą być przydatne takie czynniki, jak: znajomości, dyplom wyższej uczelni, znajomość języków obcych, kursy zawodowe, dodatkowe kwalifikacje, certyfikaty, wolontariat.

Słowa kluczowe: aspiracje zawodowe, młodzież, maturzyści, pogranicze polsko-ukraińskie.

1. WPROWADZENIE

Problem aspiracji zawodowych jest bardzo istotny z kilku powodów. Po pierwsze, na całym świecie zachodzą gwałtowne, rozległe przeobrażenia – procesy globalizacji. Zmiany te dotyczą też sfery zawodowej; zanikają i powstają nowe zawody, pewne sektory gospodarki przechodzą kryzys i zwalnia się w nich pracowników (np. bankowość, edukacja). Z kolei inne zaczynają być popularne, rośnie popyt na te zawody – np. informatycy, budowlancy, sprzedawcy, opiekunowie ludzi w podeszłym wieku. W związku z tym warto śledzić wybory edukacyjno-zawodowe młodzieży, aby wiedzieć, na ile te życzenia o przyszłym zawodzie są związane z prognozowanym zapotrzebowaniem na kadry w gospodarce. Po drugie, aspiracje zawodowe młodzieży pozwalają wiele powiedzieć o przemianach w społeczeństwie, a szczególnie są dobrym wskaźnikiem ogólnych trendów, jakie występują w sferze kultury. Młodzież w tym wypadku jest czułym narzędziem, które pozwala zaobserwować nadchodzące zmiany. Na początku transformacji wzrosły aspiracje młodego pokolenia i w dążeniach życiowych pojawił się

¹ Dr Piotr Długosz, Instytut Socjologii, Uniwersytet Rzeszowski, Al. Rejtana 16c, 35–959 Rzeszów, tel. (17) 872 13 30, e-mail: ptc@wp.pl

sukces życiowy uosabiany przez ciekawą i dobrze wynagradzaną pracę w międzynarodowej korporacji. Obecnie coraz częściej pojawiają się sygnały, że nastąpiło przeedukowanie społeczeństwa i w związku z tym wykształconej młodzieży trudno znaleźć pracę na stanowiskach specjalistów. Pojawiają się głosy, że „lepiej być dobrym stolarzem niż kiepskim politologiem”² oraz kampanie reklamowe promujące wykształcenie zawodowe. Można by rzec, że w sferze kulturowej pojawia się zwrot w kierunku wykształcenia zawodowego. Powstaje pytanie, na ile młodzież jest skłonna zastosować się do tych sugestii i obniżyć swoje ambicje. Po trzecie, problem aspiracji zawodowych jest kluczowy dla regionów stanowiących peryferie w sensie terytorialnym, ekonomicznym, kulturowym. W obecnym dyskursie naukowym podkreśla się duże znaczenie endogennych sił rozwoju regionalnego. Grzegorz Gorzelak konstatuje, że bez endogennych źródeł nie ma szans na rozwój³. Żadne zewnętrzne fundusze czy inne środki mające stymulować wzrost lokalnych gospodarek nie są w stanie tego zmienić. Rozwój może tylko nastąpić na podstawie własnych sił, a jak wiadomo, taką siłą jest – jak twierdził Karl Mannheim – właśnie młodzież⁴. Również obecnie – na co wskazuje Richard Florida – rozwój regionu zależy od pojawienia się klasy kreatywnej. Innymi słowy, rozwijają się te regiony, gdzie młodzi ludzie są dobrze wykształceni, o wysokich aspiracjach i silnie motywowani do osiągania sukcesu. Właśnie takich osób potrzebuje pogranicze polsko-ukraińskie, które negatywnie odstaje w wielu parametrach społeczno-ekonomicznych od centrów swoich państw.

Reasumując, młodzież jest głównym czynnikiem rozwoju regionalnego i na szczególną uwagę zasługują jej aspiracje. Ich obserwacja pozwoli na określenie przyszłej trajektorii zmian i diagnozę ewentualnych napięć i problemów, jakie mogą się pojawić w przyszłości na tym terenie. Innymi słowy, chodzi o to, czy młodzież swoimi działaniami planami wpisze się w rozwój tych terenów, czy raczej pogłębi ich peryferyzację.

2. KONCEPTUALIZACJA PROBLEMATYKI BADAWCZEJ

Aspiracje są nader popularnym pojęciem na gruncie nauk społecznych. Dla celów eksplikacyjnych przytoczono kilka definicji przybliżających przedmiot badania. W *Wielkiej Encyklopedii Powszechnej* wyróżniono dwa rozumienia aspiracji – potoczne i psychologiczne.

- w pierwszym aspiracje są definiowane jako pragnienie czegoś, dążenie do osiągnięcia czegoś,
- w drugim (psychologicznym) jest to dążenie do osiągnięcia nakreślonych sobie celów, pragnienie realizacji wyższych wartości, takich jak różnego rodzaju ideały życiowe, światopoglądowe⁵.

Z kolei w *Słowniku języka polskiego* aspiracje utożsamiane są z kilkoma – dość różniącymi się, a przynajmniej niejednoznacznymi – pojęciami, a mianowicie: ambicją, pretensją, dążeniem i pragnieniem⁶.

² Słynny cytat premiera Donalda Tuska.

³ Zob. G. Gorzelak, *Regiony Polski wschodniej i zachodniej, ujęcie porównawcze*, [w:] *Historyczno-kulturowe uwarunkowania rozwoju Polska i Ukraina*, red. G. Gorzelak, A. Tucholska, Scholar, Warszawa 2008.

⁴ Zob. K. Mannheim, *Problem młodzieży w nowoczesnym społeczeństwie*, [w:] *Młodzież jako problem i jako wyzwanie ponowoczesności*, red. K. Szafraniec, Adam Marszałek, Toruń 2011.

⁵ Zob. *Wielka Encyklopedia Powszechna*, PWN, Warszawa 1962, s. 417.

Zdaniem Władysława Kopalińskiego aspiracje można określić jako dążenie do osiągnięcia czegoś, pragnienie dopięcie celu, dobiecia do czegoś⁷. To ostatnie określenie jest więc stosunkowo najbliższe podanemu potocznemu rozumieniu omawianego pojęcia.

W psychologii aspiracje są często pojmowane jako pragnienie osiągnięcia czegoś znacznego, dążenie do jakiegoś ważnego celu, ambicje – przekonanie o własnych możliwościach w danym, szerszym lub węższym, zakresie aktywności, będące dla człowieka podstawą ocen osiągniętych efektów działania.

W innych ujęciach aspiracje to:

- pragnienie osiągnięcia czegoś znacznego, dążenie do jakiegoś celu, ambicje;
- przekonanie o własnych możliwościach w danym, szerszym lub węższym, zakresie aktywności będące dla człowieka podaną oceną osiągniętych efektów działania⁸.

Aspiracje socjologiczne to ogół pragnień i dążeń dotyczących osobistej przyszłości jednostki⁹. W tym rozumieniu określenie to nie różni się od ogółu definicji encyklopedycznych. Przede wszystkim uważa się, że socjologowie chętniej odwołują się do hierarchii celów, czyli hierarchii wartości, które mają stanowić swoistą podstawę dążeń ludzi. Aspiracje definiuje się wtedy jako zespół dążeń wyznaczonych przez hierarchię celów, którą jednostka akceptuje oraz definiuje jako ważne, a która przesądza o jej planach życiowych. Aspiracje bywają rozumiane jako dominujące potrzeby, dążenia i zainteresowania jednostki czy grupy, objęte silnie umotywowanym zamiarem realizacji.

Swoistą cechą socjologicznego pojmowania aspiracji jest zainteresowanie obiektami pragnień ludzkich – wartościami, sprawami czy rzeczami, które stanowią obiekt tych pragnień. Jeśli więc psychologów zajmuje raczej natura dążeń, psychiczne właściwości dążeń, to socjologów bardziej interesują obiekty ludzkich dążeń.

Antonina Kłosowska pisze, że aspiracje to kategoria potrzeb świadomych odnoszących się do przedmiotów i wartości aktualnie posiadanych lub takich, które wymagają stałego odnawiania, a są uznawane za godne pożądania¹⁰. Poziom aspiracji w rozumieniu charakterystycznym dla osób próbujących uogólniać wiedzę o człowieku powinien – zgodnie z przyjętym podziałem – informować o zależnościach między poziomem aspiracji socjologicznych a poziomem aspiracji socjologicznych.

W praktyce bowiem, zwłaszcza w badaniach socjologicznych i pedagogicznych, jako aspiracje rozumie się niemal wszystko – od marzeń przez plany życiowe, zainteresowania aż do zjawisk tak odległych, jak aktualne uczestnictwo w kulturze. Zróżnicowanie sposobów rozumienia i badania poziomu aspiracji jest – tak jak definiowanie tego pojęcia – sprawą umowną.

Aspiracje za Andrzejem Janowskim można wyodrębnić, biorąc pod uwagę ich obiekt. W ramach tego podziału pojawiają się m.in. aspiracje edukacyjne i zawodowe, które stanowią przedmiot naszego zainteresowania.

⁶ Zob. W. Doroszewski, *Słownik języka polskiego*, t. I, PWN, Warszawa 1958, s. 225.

⁷ W. Kopaliński, *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1975, s. 89.

⁸ Zob. W. Szewczuk, *Słownik psychologiczny*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1979.

⁹ Zob. T. Lewowicki, *Aspiracje dzieci i młodzieży*, PWN, Warszawa 1987.

¹⁰ Zob. A. Kłosowska, *Wartości, potrzeby i aspiracje kulturalne małej społeczności miejskiej*, „Studia Socjologiczne” 1970/3.

Aspiracje edukacyjne dotyczą przyszłej nauki, poziomu wykształcenia, który jednostka zamierza osiągnąć. Natomiast aspiracje zawodowe dotyczą funkcji pełnionych w ramach roli zawodowej, miejsca pracy, kwalifikacji¹¹. Do tego należy dodać aspiracje zarobkowe, które będą związane z oczekiwanymi dochodami w pracy. Aspiracje związane z miejscem zamieszkania odnoszą się do miejsca, w którym chcieliby żyć i pracować młodzi ludzie.

Jak można zauważyć, aspiracje zawodowe są powiązane z edukacyjnymi. Trudno je rozdzielić, gdyż plany edukacyjne są ściśle podporządkowane aspiracjom zawodowym. Jeśli ktoś zamierza zostać lekarzem, musi się udać do dobrego liceum o odpowiednim profilu, gdzie będzie mógł się dobrze przygotować do zdania matury, co z kolei pozwoli mu na ubieganie się o indeks uczelni medycznej. Ale samo skończenie studiów nie wystarczy, ponieważ są jeszcze wymagane specjalizacje i kolejne dyplomy, które mają być przepustką do wymarzonej profesji. Podobnie wygląda sytuacja w wypadku prawników, psychologów, geodetów i wielu innych zawodów. Trafienie do wymarzonej klasy średniej może być okupione wieloma latami nauki o czym wiedzą młodzi ludzie.

Należy też przyjąć taki model, że niemała część młodzieży nie wie, co chciałaby robić, wie jedynie, że chce pracować za biurkiem, czyli nie być pracownikiem fizycznym. W związku z tym studia wybiera przypadkowo albo kierując się modą lub łatwością ich ukończenia. W tym wypadku studia stanowią przechowalnię przed bezrobociem i nie można mówić, że są podporządkowane konkretnym planom zawodowym. Młodzież, kierując się marzeniem o klasie średniej, jest zmuszona do studiów (niejednokrotnie przez rodziców), jest przekonana, że to konieczność, a reszta jakoś się ułoży. Niestety jest to błędne myślenie, bo w tym wypadku jest tak jak z okrętem na morzu – jeśli załoga nie zna celu wyprawy, to będzie ciągle dryfować i nigdzie ostatecznie nie dotrze. Analogicznie dzieje się z tymi studentami, którzy nie wiedzą, co chcą robić w życiu i co im mają dać studia. Jeśli traktują je jako przedłużenie młodości, to będą musieli zmierzyć się z rzeczywistością po odebraniu dyplomu.

3. NOWA KLASA ŚREDNIA

Realizowane badania mają dać odpowiedź na następujące pytania: jakie są aspiracje zawodowe młodzieży pogranicza, czy te aspiracje są raczej do siebie podobne, czy się różnią między młodzieżą w Polsce i na Ukrainie oraz na ile te aspiracje wpisują się w mechanizmy rozwoju regionalnego.

Badania zrealizowano na początku 2013 r. przez studentów socjologii i pracowników Państwowej Wyższej Szkoły Wschodnioeuropejskiej w Przemyślu i pracowników Państwowego Uniwersytetu Pedagogicznego w Drohobyczu. Badaniami objęto wszystkie szkoły średnie w Przemyślu i okolicach oraz w Drohobyczu. W Polsce zebrano 717 ankiet, na Ukrainie – 584. Badania wykonano techniką ankiety audytoryjnej w trakcie zajęć lekcyjnych¹².

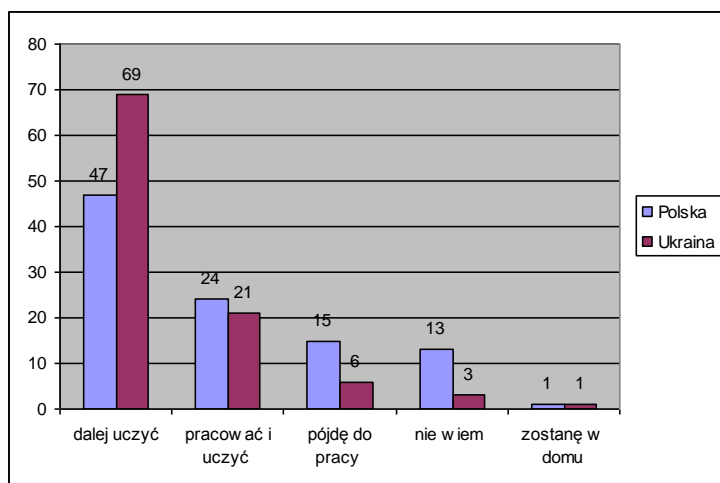
Respondenci najczęściej zamierzają dalej się uczyć po ukończeniu szkoły. W Polsce było odpowiedziało 47% ankietowanych, na Ukrainie 69%. Mniej więcej tyle samo respondentów po obu stronach granicy zamierzało kontynuować edukację i jednocześnie pracować (24% Polska i 21% Ukraina). Do pracy po skończeniu szkoły częściej

¹¹ A. Janowski, *Aspiracje młodzieży szkół średnich*, PWN, Warszawa 1977, s. 61.

¹² Kierownikiem polskiego zespołu badawczego był dr Piotr Długosz, a na Ukrainie pracami kierowała dr Switłana Szczudło.

zamierzali iść polscy maturzyści (15%) niż ukraińscy (6%). Nie miało zdania 13% Polaków i 3% Ukraińców. Zostać w domu zamierzało 1% młodzieży w obu grupach (rys. 1).

Rys. 1. Plany życiowe polskich i ukraińskich maturzystów (%)

Młodzież zamierza się dalej kształcić po szkole średniej, jednakże na Ukrainie jest większy odsetek osób, które będą zajmować się tylko swoją edukacją, a w Polsce więcej młodzieży chce podjąć pracę po szkole średniej. Być może taka postawa polskiej młodzieży wynika z wysokiego bezrobocia wśród absolwentów studiów wyższych. Ukraińcy są jeszcze na tym etapie, iż wierzą, że studia prowadzą do kariery.

Z analizy korelacyjnej wynika, że w Polsce częściej zamierzają podjąć pracę po szkole bądź łączyć pracę z nauką uczniowie technikum niż liceum ($r = 0,249$) oraz uczniowie z gorszymi stopniami ($r = 0,179$)¹³. Na Ukrainie te zależności stwierdzono w wypadku miejsca zamieszkania ($r = 0,177$), typu szkoły ($r = 0,302$), płci ($r = 0,119$), szkolnych osiągnięć ($r = -0,290$), oceny sytuacji ekonomicznej ($r = -0,147$), liczby książek w domu ($r = -0,140$), częstości korzystania z Internetu ($r = 0,140$), korzystania z korepetycji ($r = -0,291$).

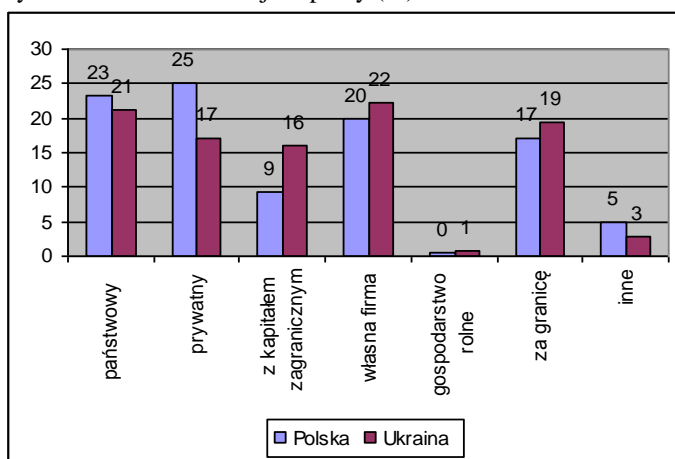
Oznacza to, że do pracy po szkole średniej częściej zamierzają się udać uczniowie ze wsi niż z miasta, częściej będą to: uczniowie technikum i liceum zawodowego, chłopcy niż dziewczęta, uczniowie z gorszymi osiągnięciami szkolnymi, gorzej oceniający swoją sytuację materialną, z gorszym wyposażeniem domowej biblioteki, rzadziej korzystający z komputera.

Reasumując, z danych wynika, że podjęcie pracy po szkole średniej jest związane z uczęszczaniem do średniej szkoły zawodowej oraz gorszymi stopniami. Tendencja ta jest uniwersalna – zgodna z teoriami przejść edukacyjnych. Osoby z niższymi osiągnięciami

¹³ Do analizy stworzono indeks pracy, który składał się z odpowiedzi; pójść do pracy + będę się uczył i pracował. Wyniki korelacji Pearsona są podawane przy poziomie istotności 0,05.

szkolnymi podejmują decyzję o przerwaniu edukacji. Widać, że jest to podobne zjawisko w obu krajach. Pojawiają się też różnice, na Ukrainie częściej w systemie szkolnym pozostają uczniowie z wyższym statusem, częściej są to dzieci z klasy średniej. Mają kapitał ekonomiczny, kapitał kulturowy i są przygotowywani do dalszej edukacji, korzystając dodatkowo z korepetycji, które pozwolą im osiągnąć wyższy status społeczny

Rys. 2. Preferowane miejsca pracy (%)

Pracować w zakładzie państwowym zamierzało z Polski 23% uczniów i z Ukrainy 21% (rys. 2). Przy czym w Polsce częściej w sektorze publicznym chciały pracować dziewczęta (27%) niż chłopcy (19%). Na Ukrainie najczęściej w państwowym zakładzie zamierzali pracować uczniowie liceum zawodowego (32%), technikum (25%), rzadziej licealiści (19%). Częściej byli to uczniowie ze wsi (32%) niż z miasta (15%).

Zakład prywatny był odpowiednim miejscem dla 25% Polaków i 17% Ukraińców. W Polsce w prywatnej firmie nieco częściej zamierzały pracować dziewczęta (28%) niż chłopcy (22%). Częściej uczniowie liceum (28%) niż technikum (22%). Częściej byli to też uczniowie biorący korepetycje (27%) niż niebiorący korepetycji (21%). Na Ukrainie do zakładu prywatnego częściej się wybierali chłopcy (26%) niż dziewczęta (13%).

Firma z kapitałem zagranicznym została wybrana przez 9% Polaków i 16% Ukraińców. W Polsce w tej firmie częściej zamierzali pracować licealiści (13%) niż uczniowie technikum (5%). Na Ukrainie w takiej firmie częściej zamierzali pracować uczniowie biorący korepetycje (19%) niż ci bez korepetycji (9%). Zdecydowanie częściej była to atrakcyjna praca dla uczniów liceów (18%) i techników (19%) niż uczniów z liceum zawodowego (2%).

Założyć własną firmę zamierzało 20% Polaków i 22% Ukraińców. W Polsce zdecydowanie bardziej chętni do założenia własnej działalności byli chłopcy (26%) niż dziewczęta (15%). Na Ukrainie częściej zamierzali zakładać własne firmy mieszkańcy miast (24%) niż mieszkańcy wsi (14%).

Pracę za granicą zamierzało podjąć 17% Polaków i 19% Ukraińców. Wśród polskiej młodzieży częściej chcieli wyjechać do pracy za granicę uczniowie technikum (26%) niż licealiści (15%). Częściej to byli uczniowie ze wsi (20%) niż miasta (15%). Ich ojcowie

mieli też niższe wykształcenie (poniżej średniego – 19%) średnie i wyżej (13%). Częściej też ci uczniowie nie korzystali z korepetycji (24%) niż z nich korzystali (12%).

Pracę w gospodarstwie rolnym wybrało tylko 1% Ukraińców (żaden Polak).

Zadziwiająco podobne są plany zawodowe maturzystów po obu stronach granicy. Praca w firmie państwowej, praca w swojej firmie oraz praca za granicą są tak samo popularne w obu grupach młodzieży. Różnice w postawach badanych są niewielkie, częściej Polacy wybierali pracę w prywatnym zakładzie, co nieco zaskakuje, gdyż w badaniach realizowanych na pograniczu Polskim w latach 2007–2011 taką opcję wybierało mniej niż 20% respondentów. Wzrost znaczenia prywatnej firmy może wynikać z polepszenia się stanu wiedzy młodzieży o realiach na rynku pracy. Po prostu w tych firmach większość młodzieży znajduje i może znaleźć pracę. Z kolei większa chęć do pracy w firmie z kapitałem zagranicznym wśród maturzystów z Ukrainy może wynikać z podobnego faktu, mianowicie tych firm jest sporo na Ukrainie (szczególnie we Lwowie) i mogą one zatrudniać młodzież. W Polsce, a przede wszystkim na Podkarpaciu, takich firm jest niewiele.

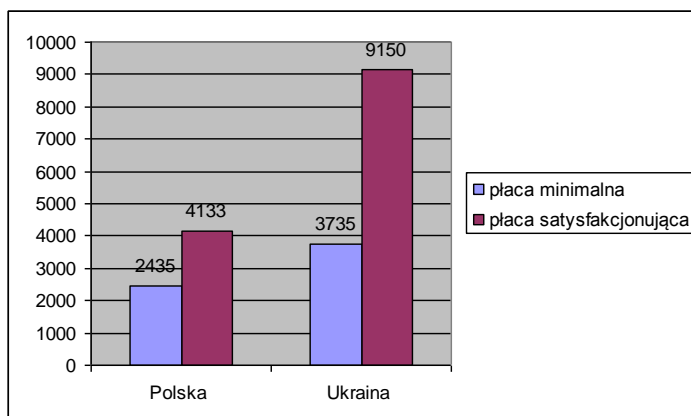
Zebrane obserwacje ujawniają podobne mechanizmy postaw maturzystów. Chodzi tu o akumulację kapitału kulturowego. Wskaźnikiem tego zjawiska było korzystanie z korepetycji. Zasada jest taka, że się je traktuje jako inwestycje w edukację, która ma się zwrócić. W Polsce widać, że dzieje się tak w wypadku chęci pracy w prywatnej firmie, a na Ukrainie w firmie z kapitałem zagranicznym. Maturzyści, wiedząc, że mogą uzyskać wyższe płace, biorą korepetycje, aby dostać się do dobrych uczelni i pracować w tych firmach. Potwierdza tę tezę też fakt, że z kraju wyjechać do pracy częściej zamierzają osoby, które nie inwestowały w wykształcenie.

Pytani o zarobki maturzyści z Polski odpowiadali, że minimalna płaca netto (na rękę), która skłoniłaby ich do podjęcia pracy, powinna wynosić 2435 zł. Z kolei płaca, która przyniosłaby im satysfakcję z pracy, wynosiła 4133 netto (rys. 3). Satysfakcjonująca płaca jest dwa razy większa niż płaca minimalna. Widać, że oczekiwania płacowe nie są wyznaczane najniższą krajową i znacznie odbiegają od realiów pokolenia 1200 zł brutto.

Maturzyści na Ukrainie oczekują płacy minimalnej w wysokości 3735 hrywien netto (na rękę). Płaca, która miałaby przynieść satysfakcję z pracy, wyniosła 9150 hrywien. W wypadku respondentów z Ukrainy te rozpiętości między płacą minimalną a satysfakcjonującą są jeszcze wyższe niż w wypadku Polaków. Być może jest to wynik wyższych nierówności dochodowych na Ukrainie niż w Polsce. Według wskaźnika Giniego w 2011 r. w Polsce wnosił on 0,34, a na Ukrainie – 0,45¹⁴.

Rys. 3. Aspiracje płacowe w Polsce i na Ukrainie

¹⁴ http://pl.wikipedia.org/wiki/Wsp%C3%B3%C5%82czynnik_Giniego (dostęp: 1.09.2013). Im wyższa wartość wskaźnika, tym wyższy poziom nierówności dochodowych.

Jeśli uwzględnimy wyniki analizy korelacyjnej¹⁵, to okazuje się, że w Polsce aspiracje zarobkowe były negatywnie skorelowane z korzystaniem z korepetycji w szkole ponadgimnazjalnej ($r = 0,109$) i gimnazjum ($r = 0,117$), liczbą książek ($r = 0,107$), płcią ($r = 0,131$), typem szkoły ($r = 0,177$), wyższymi osiągnięciami szkolnymi ($r = 0,170$), wykształceniem ojca ($r = 0,203$), statusem zawodowym ojca ($r = 0,103$). Wyższe oczekiwania płacowe mieli uczniowie, którzy korzystali z korepetycji, mieli więcej książek w domowej bibliotece, częściej byli to chłopcy z technikum, których ojcowie mieli wyższe wykształcenie i wyższy status zawodowy. Innymi słowy, wyższych zarobków spodziewali się ci, którzy zainwestowali w swoje wykształcenie. Można tę prawidłowość interpretować jako konwersję kapitału kulturowego w kapitał ekonomiczny. Potwierdza to też wcześniejsze tezy, że polscy maturzyści uważnie planują swoją karierę zawodową i zwracają uwagę na przyszłe spodziewane korzyści, starannie planując swoją drogę edukacyjną.

Na Ukrainie tych zmiennych skorelowanych z aspiracjami dochodowymi było mniej. Taki związek zaobserwowano dla szkolnych osiągnięć ($r = -0,119$), płci ($r = 0,211$), typu szkoły ($r = 0,226$). Wyższe aspiracje zarobkowe mają uczniowie o gorszych osiągnięciach szkolnych, częściej są to chłopcy i uczniowie techników.

Reasumując, w Polsce aspiracje zarobkowe są skorelowane z kapitałem kulturowym i statusem społecznym. Na Ukrainie widać wpływ płci i szkoły. Mężczyźni ze szkół zawodowych mają wyższy poziom tych aspiracji.

W dobie bezrobocia nie lada wyzwaniem dla młodzieży jest znalezienie pracy. Cała edukacja jest temu podporządkowana, w związku z tym warto poznać strategie, które zdaniem maturzystów mogą zapewnić sukces, czyli uzyskanie odpowiedniej pracy.

Na intensywne poszukiwanie pracy jako najlepszą metodę wskazało 90% Polaków i 93% Ukraińców¹⁶. Odbycie stażu zostało wymienione przez 86% Polaków i 93% Ukraińców. Również z powszechną akceptacją respondentów spotkały się szkolenia zawodowe zarówno wśród Polaków (86%), jak i Ukraińców (81%). O skuteczności nauki

¹⁵ Do celów analitycznych przygotowano indeks płac złożony z odpowiedzi na pytanie o płacę minimalną i maksymalną.

¹⁶ Do pomiaru tej zmiennej wykorzystano skalę szacunkową składającą się z następujących pozycji, 5 – bardzo ważne, 4 – ważne, 3 – ani ważne, ani nieważne, 2 – nieważne

autoprezentacji było przekonanych 67% Polaków i 71% Ukraińców. Praktyka za granicą była wskazana przez 68% Polaków i 63% Ukraińców.

Wykazane strategie były mniej więcej tak samo popularne w obu grupach młodzieży. Szukanie pracy, staże, praktyki, szkolenia zawodowe są zdaniem maturzystów najlepszą metodą na zdobycie pracy. Innymi słowy, stawiają oni na kwalifikacje zawodowe. Te strategie są uniwersalne.

Jednakże pewne strategie zyskiwały przewagę wśród polskich respondentów. Częściej młodzież polska uważała, że znajomości są najlepszym sposobem na znalezienie pracy (Polska – 86%, Ukraina – 73%). Częściej na naukę języków obcych stawiali młodzi Polacy (95%) niż Ukraińcy (79%). Za kontynuacją nauki na studiach opowiedziało się 78% młodzieży polskiej i 69% młodzieży ukraińskiej. Na dodatkowe kursy wskazało 89% Polaków i 52% Ukraińców. W skuteczność dodatkowych uprawnień i licencji wierzyło 88% Polaków i 53% Ukraińców.

Częściej też na konieczność odbycia praktyk w firmach wskazała młodzież w Polsce 76% niż na Ukrainie 45%. Naukę pisania listów motywacyjnych, CV uznało 67% Polaków i 54% Ukraińców. Dwukrotnie częściej wskazywała na wolontariat młodzież polska 40% niż ukraińska 25%.

Jak widać, są też różnice w uzyskanych obserwacjach między młodzieżą polską a ukraińską. Polscy maturzyści większą wagę przywiązują do znajomości, dyplomu wyższej uczelni, znajomości języków obcych, kursów, dodatkowych kwalifikacji, wolontariatu. Widać u polskich maturzystów dywersyfikację tych strategii.

Paradoksalnie Polacy częściej wierzą w znajomości niż Ukraińcy, z drugiej strony większą wagę przywiązują do dyplomu wyższej uczelni. Być może na istotną rolę znajomości w myśleniu młodzieży o sukcesie zawodowym ma wpływ duże bezrobocie i trudności w podjęciu pracy po skończonej edukacji. Również tymi trudnościami młodzieży polskiej można wyjaśnić przywiązanie dużej wagi do języków obcych czy formalnych kompetencji. W razie problemów z uzyskaniem pracy w Polsce młodzież będzie jej poszukiwać na zachodzie, w razie problemów ze znalezieniem pracy w swoim zawodzie przydadzą się kursy i kwalifikacje z innej branży. Widać też, że młodzież polska instrumentalnie traktuje wykształcenie, uważa, że studia są po to, aby znaleźć pracę, a nie rozwijać się intelektualnie i społecznie.

O tym, że na Ukrainie łatwiej o pracę, świadczą też wysokie odsetki akceptacji wśród maturzystów z Ukrainy takich metod, jak intensywne poszukiwanie pracy i staż. Jeśli praca jest, to wystarczy jej poszukiwać i mieć doświadczenie zdobyte w trakcie stażu. Niestety w Polsce to nie wystarczy.

Na koniec przedstawiono, jakie zawody preferują maturzyści pogranicza polsko-ukraińskiego. Pytanie to miało charakter otwarty i respondenci wpisywali swoje preferencje. Z zebranych danych wynika, że młodzież wybiera prestiżowe zawody, które cieszą się popytem na rynku pracy i dają szansę na uzyskanie wysokich zarobków. Większość tych zawodów wymaga wysokich kwalifikacji, co ma wpływ na chęć podejmowania studiów wyższych przez badanych. W Polsce najczęściej wybierany był zawód lekarza (7%) i robotnika (7%). Również relatywnie dużym zainteresowaniem cieszył się zawód celnika (5%), informatyka (5%), inżyniera (5%), żołnierza (4%), kelnera (4%), prawnika (4%), księgowego (3%), tłumacza (3%), psychologa (3%). Na tej liście można też znaleźć policjanta, kosmetyczkę, fryzjera, architekta, nauczyciela, dziennikarza, geologa, geodetę, przewodnika itp. Generalnie młodzież wybiera karierę białych kołnierzyków. Jeśli uwzględni się stosunek zawodów umysłowych do fizycznych,

to okaże się, że tych pierwszych jest zdecydowanie więcej. Jak widać zatem, rola profesjonalisty jest najpopularniejsza. Monterzy czy też pracownicy usług też się pojawiają w odpowiedziach, jednakże relatywnie tych wyborów jest mniej na tle wszystkich preferowanych zawodów. Obserwacje te potwierdzają, że polscy maturzyści mają nadal wysokie aspiracje zawodowe i dążą do zajęcia wysokich pozycji w hierarchii społeczno-zawodowej.

W wypadku analizy preferencji ukraińskich respondentów pojawiły się duże braki danych. Jednakże odpowiedzi te pokazują, że wysoką popularnością cieszą się zawody związane z ochroną zdrowia. Do najczęściej wybieranych zawodów można zaliczyć fizjoterapeutów, pielęgniarstwo. Również relatywnie wysoko uplasowały się takie zawody, jak informatyk, prawnik, tłumacz. Rzadko były wpisane zaś te, które przynależą do zawodów fizycznych, czyli tzw. niebieskich kołnierzyków.

Reasumując obserwacje dotyczące aspiracji zawodowych, można stwierdzić, że badana młodzież dąży do pracy w zawodzie specjalisty czy też aspiruje do nowej klasy średniej, jeśli za jej przedstawicieli będziemy uznawać jednostki z wyższym wykształceniem sprzedające specjalistyczną wiedzę na rynku¹⁷. Zawody cieszące się prestiżem, dużymi dochodami oraz popytem znajdują się w kręgu zainteresowań młodzieży po jednej i drugiej stronie granicy. Świadczy to o ogólnej istonej pozycji kariery i sukcesu. Młodzież uznaje za sukces wysoki poziom konsumpcji, a ona – jak powszechnie wiadomo – zależy od zasobności portfela. Trudno powiedzieć, czy młodzież wybiera te zawody, gdyż – jak mawiał Max Weber – ma do tego powołanie. Raczej należy te wybory traktować w kategoriach amortyzacji ryzyka w czasach późnej nowoczesności. Ulrich Beck pisał, że „uwolnione jednostki stają się zależne od rynku pracy, a przez to od wykształcenia, od konsumpcji, od społeczno-prawnych zabezpieczeń i regulacji, od planowania dróg i transportu, podaży dóbr konsumpcyjnych, możliwości i mód dotyczących poradnictwa i opieki w dziedzinie medycyny, psychologii i pedagogiki”¹⁸. Wydaje się, że ta konstatacja dobrze wyjaśnia wybory zawodowe badanych maturzystów. Z jednej strony pojawiają się procesy indywidualizacji i jednostka musi liczyć tylko na siebie, a więc trafnie wybrać zawód, który da jej możliwości zarobkowania i konsumpcji oraz zabezpieczy przed ryzykiem niskich płac czy bezrobocia. Te preferencje zatem należy odczytywać jako próbę takiej amortyzacji w dobie społeczeństwa ryzyka. Z drugiej strony wybory są oparte na przesłankach społeczeństwa wiedzy, młodzież skupia się na tych dziedzinach, w których ta wiedza jest potrzebna i jest na nią zapotrzebowanie¹⁹. Jak widać, zawody związane ze służbą zdrowia stają się kluczowe, o czym zdają się wiedzieć maturzyści.

4. ZAKOŃCZENIE

Młodzież pogranicza polsko-ukraińskiego ma wysokie aspiracje edukacyjne. Zarówno w Polsce, jak i na Ukrainie są preferowane zawody, które są przynależne do zawodów białych kołnierzyków. Można by rzec, że jesteśmy świadkami tworzenia się nowej klasy średniej, która swoje zawodowe ambicje lokuje w szeroko ujmowanych usługach dla ludności. Marząc o sukcesie materialnym i karierze, zdecydowana większość

¹⁷ Zob. H. Domański, *Struktura społeczna*, Scholar, Warszawa 2002.

¹⁸ U. Beck, *Spoleczeństwo ryzyka*, Scholar, Warszawa 2002, s. 115.

¹⁹ Zob. P. Drucker, *Spoleczeństwo prokapitalistyczne*, PWN, Warszawa 1999.

respondentów zarówno w jednym, jak i drugim kraju wybiera kontynuację nauki na studiach wyższych po to, aby móc wykonywać zawody specjalistów z dziedziny medycyny, finansów, prawa, informatyki itp. W tym wypadku działają podobne mechanizmy w obu krajach. Im wyższe są szkolne osiągnięcia, czyli stopnie szkolne, tym częściej jednostka planuje dalszą edukację i wyraża chęć wykonywania zawodu profesjonalisty. Uczniowie z gorszymi stopniami i ze średnich szkół zawodowych częściej zamierzają pracować jako technicy, monterzy, czyli średni personel. Zatem należy podkreślić, że o wyższych ambicjach zawodowych decydują osiągnięcia szkolne, a na Ukrainie duże znaczenie ma jeszcze status społeczny i kapitał kulturowy. Rola tego drugiego jest znacząca i widać wpływ kapitału kulturowego na aspiracje zarobkowe i preferowane miejsce pracy. W Polsce, jak pokazują wyniki badań, wysokie aspiracje zarobkowe są związane ze statusem społecznym i kapitałem kulturowym. Ci, którzy chcą dużo zarabiać, inwestują w swoją edukację, biorąc korepetycje, mają wysokie stopnie, chcą studiować, aby mieć wysokie kwalifikacje. Te jednostki preferują też pracę w prywatnym sektorze, w którym – jak wiadomo – zarobki są uzależnione od osiągnięć i regulowane przez rynek. Innymi słowy, widać tutaj mechanizm konwersji kapitału kulturowego, jakim jest wykształcenie, w kapitał ekonomiczny. Na Ukrainie natomiast o wyższych zarobkach marzą osoby z gorszymi osiągnięciami szkolnymi. Z kolei młodzi Ukraińcy z wysokim statusem społecznym i wyposażeni w kapitał kulturowy zamierzają w głównej mierze pracować w korporacjach zagranicznych. Dojście do tych celów wydaje się być częściowo podobne w obu grupach, a częściowo się różni. Szukanie pracy, staże, praktyki, szkolenia zawodowe są zdaniem maturzystów najlepszą metodą na zdobycie pracy. Zatem – jak widać – zdobywane doświadczenie cieszy się uznaniem respondentów po obu stronach granicy. Różnice natomiast można zauważyć w kolejnych strategiach poszukiwania pracy. Polscy maturzyści większą wagę przywiązują do znajomości, dyplomu wyższej uczelni, znajomości języków obcych, ukończenia kursów, zdobycia dodatkowych kwalifikacji, wolontariatu. W związku z tym można stwierdzić, że polska młodzież jest bardziej merytokratyczna, jeśli za wskaźnik tej postawy przyjąć większą akceptację studiów i dyplomów. Jednakże z kolei również nepotyzm jest częściej widoczny wśród strategii zdobycia pracy. Pojawia się tutaj pewna ambiwalencja, którą trudno wyjaśnić.

Na koniec warto się zastanowić, jak się odnoszą te aspiracje do regionu i jego możliwości w zaspokojeniu tych planów. Niestety ta konfrontacja nie wypada dobrze. Młodzież ma wysokie aspiracje zawodowe i chce pełnić funkcję profesjonalistów, co wydaje się bardzo pozytywne. Jednakże gospodarka w regionie pogranicza nie ma takiej nowoczesnej formy, gdzie mogłaby absorbować tych wszystkich specjalistów. Dominuje tutaj raczej sektor rolno-przemysłowy bądź z prostymi usługami dla ludności, gdzie istnieje zapotrzebowanie na techników, kierowców, sprzedawców, akwizytorów czy robotników. W związku z tym swoje ambicje zawodowe młodzież ta będzie mogła realizować w lepiej rozwiniętych regionach lub innych państwach.

LITERATURA

- [1] Beck U., *Spoleczeństwo ryzyka*, Scholar, Warszawa 2002.
- [2] Domański H., *Struktura społeczna*, Scholar, Warszawa 2002.
- [3] Doroszewski W., *Słownik języka polskiego*, t. I, PWN, Warszawa 1958.
- [4] Drucker P., *Spoleczeństwo prokapitalistyczne*, PWN, Warszawa 1999.

- [5] Gorzelak G., *Regiony Polski wschodniej i zachodniej, ujęcie porównawcze*, [w:] *Historyczno-kulturowe uwarunkowania rozwoju. Polska i Ukraina*, red. G. Gorzelak, A. Tucholska, Scholar, Warszawa 2008.
- [6] http://pl.wikipedia.org/wiki/Wsp%C3%B3%C5%82czynnik_Giniego (dostęp: 1.09.2013).
- [7] Janowski A., *Aspiracje młodzieży szkół średnich*, PWN, Warszawa 1977.
- [8] Kłosowska A., *Wartości, potrzeby i aspiracje kulturalne małej społeczności miejskiej*, „Studia Socjologiczne” 1970/3.
- [9] Kopaliński W., *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1975.
- [10] Lewowicki T., *Aspiracje dzieci i młodzieży*, PWN, Warszawa 1987.
- [11] Mannheim K., *Problem młodzieży w nowoczesnym społeczeństwie*, [w:] *Młodzież jako problem i jako wyzwanie ponowoczesności*, red. K. Szafraniec, Adam Marszałek, Toruń 2011.
- [12] Szewczuk W., *Słownik psychologiczny*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1979.
- [13] *Wielka Encyklopedia Powszechna*, PWN, Warszawa 1962.

PROFESSIONAL ASPIRATIONS OF POLISH AND UKRAINIAN YOUTH – SIMILARITIES AND DIFFERENCES

The article shows the results of a 2013 survey into professional aspirations of Polish and Ukrainian school-leavers. The data collected suggest that the subjects have very similar ambitious professional plans. They intend to continue education at a higher school and they aim to earn a professional title. The subjects prefer professions which have social recognition and which are well-paid. The studies also indicate that young people believe that earning professional experience will be the best way to getting a job. Professional aspirations are determined to a great extent by the social status and cultural capital. Subjects with a higher status and cultural capital more frequently invest in education and have higher professional aspirations. The patterns are similar in the two groups of young people analysed. Differences can also be found. Polish young people intend to start work after leaving secondary school and to combine education with work more frequently, while Ukrainian young people are more interested in education alone. Differences were also found in the choice of the workplace. Young Poles opted for work in a private establishment more willingly. The Ukrainians, on the other hand, more often than not were interested in working for a corporation or a foreign company. In addition, differences in the subjects' professional aspirations were also recognised in the strategies they followed when looking for a job. More often than their Ukrainian counterparts, Polish school-leavers claimed that finding a job can be successfully facilitated by factors such as: having acquaintances, holding a university degree, knowledge of foreign languages, completion of professional courses, having additional qualifications and holding additional certificates as well as voluntary work.

Keywords: professional aspirations, youth, school-leavers, Polish-Ukrainian border.

DOI:10.7862/rz.2013.hss.25

Tekst złożono w redakcji: lipiec 2013

Przyjęto do druku: listopad 2013